

ALÂEDDİN EFENDİ

(bk. İBN ÂBİDİNZÂDE).

ALÂEDDİN ERETNA

(bk. ERETNA, Alâeddin).

ALÂEDDİN HALACİ

(ö. 715/1316)

**Delhi sultanı
(1296-1316).**

Halacî hânedanına mensup olup genellikle Batı kaynaklarında Halcî ve Hılcî şeklinde kaydedilmesi, halaç kelimesinin Hindistan'daki yanlış telaffuzundan ileri gelmektedir. Amcası ve kayınpederi Celâleddin Firûz Şah zamanında Kara valisi iken, 1296'da hükümdardan izin almadan Dekken Krallığı'nın Devagiri (Divgîr; bugünkü Devletâbâd) şehrine başarılı bir sefer düzenleyerek büyük servet elde etti. Bu sefer, muhteris bir kişiliğe sahip Alâeddin Halacî'ye büyük bir şöhret kazandırdığı gibi elde ettiği servet de hükümdar olmasını sağladı. 29 Temmuz 1296'da, kazandığı başarıdan dolayı kendisini tebriğe gelen amcası Celâleddin Firûz Şah'ı öldürttü. Onun yerine tahta çıkarılan veliaht Rükneddin İbrâhîm'i de büyük paralar harcayarak bertaraf etti. 21 Aralık 1296'da Delhi'ye gelerek hükümdar oldu. Kardeşi Elmas Bey'i Uluğ Han unvanıyla ordu kumandanı tayin ederek iç isyanları bastırdı. İstilâcı Moğollar'ı birçok defa mağlûp etti ve onların bir tehdit unsuru olmalarına engel oldu. Moğol tehlikesinin ortadan kaldırılmasından sonra Hint fütuhatına girişerek 1299'dan 1305'e kadar, Gucerât-Nehrivâle başta olmak üzere bütün Kuzey Hindistan'ı ele geçirdi. 1312 sonlarında kuzeyde Mülta, Lahor ve Delhi'den güneyde Dvârsamudra'ya, doğuda Lahnanti ve Sonargaon'dan batıda Tatta ve Gucerât'a kadar bütün Kuzey ve Orta Hindistan Delhi Sultanlığı'na bağlandı. Hatta bir ara Himalayalar'dan geçerek Çin'i bile fethetmeye niyet etti. Ancak kurmuş olduğu imparatorluk, onun 6 Şevval 715'te (3 Ocak 1316) ölümüyle gücünü kaybetti ve kısa bir süre sonra da parçalandı.

Alâeddin Halacî, tahsil görmediği halde kuvvetli şahsiyeti sayesinde iyi bir idareci ve devlet adamı oldu. Onun döneminde ülkede ticaret, sanayi ve ziraat hayli

gelişmiş, saraylar, sarnıçlar, kaleler, camiler, türbeler, hamamlar ve medreseler birbiri ardınca yükselmiş, Delhi bir ilim ve kültür merkezi haline gelmiştir. Bilhassa Hasan-ı Dihlevî ve Hüsrev-i Dihlevî onun teveccühünü kazanmışlardır. Hüsrev-i Dihlevî onun saltanat dönemine ait birçok eser kaleme alarak kendisine takdim etmiştir. Alâeddin Halacî muhteris bir hükümdar olmasına rağmen ülkenin her yanında, gerek müslüman gerekse gayri müslim bütün halka adaletle hükmetmiş, suistimali görülenleri şiddetle cezalandırmıştır. Bununla beraber kazandığı zaferlerden gurura kapılarak İskender-i Sâni lakabını almakla kalmamış, yeni bir din kurmak hevesine de kapılmıştır. Ancak yakınları tarafından bu düşüncesinden vazgeçirilen Alâeddin Halacî hayatının son devrelerinde, Hint müslümanları arasında nüfuz sahibi Şeyh Nizâmeddin Evliyâ ile Rükneddin'e büyük hürmet göstermiş ve bilhassa Şeyh Nizâmeddin'e itimat etmiştir. Kutb Menâr'ın yerini alacak bir kule inşasına başlamışsa da bunu tamamlamaya ömrü yetmemiştir. Muhtemelen oğlu tarafından yaptırılan türbesi ise bugün eski Delhi'de çok bakımsız bir durumdadır.

BİBLİYOGRAFYA :

N. Wright, *The Coinage and Metrology of the Sultans of Delhi*, New Delhi 1974, s. 88-95, 105-107; J. T. Wheeler, *India under the Muslim Rule*, Delhi 1975, I, 51-66; M. T. Titus, *Indian Islam*, New Delhi 1979, s. 6, 12, 23, 27, 67, 151; S. C. Raychoudhory, *History of Muslim India*, Delhi 1986, s. 95-121; M. Fuad Köprülü, "Alâeddin Halacî", *İA*, I, 279-281; a.mlf., "Firûz Şah Halacî", *İA*, IV, 660-666; T. W. Haig, "Halacî", *İA*, V/1, s. 108-109; P. Hardy, "Dihli Sultanate", *El²* (İng.), II, 268-269; N. H. Zaidi, "Alâ²-al-Dîn Kaljî", *Elr.*, I, 779.

YUSUF HALAÇOĞLU

ALÂEDDİN KEYKUBAD

(bk. KEYKUBAD).

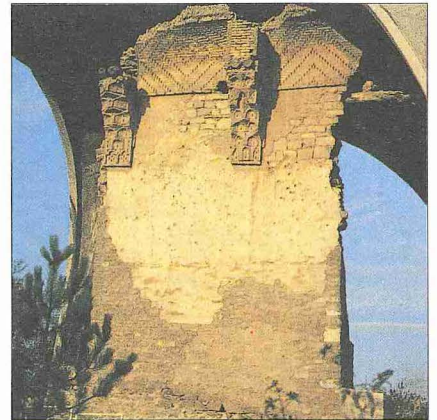
ALÂEDDİN KÖŞKÜ**Konya'da Selçuklu sultanlarının sarayının kalıntısı.**

Bu köşk öteden beri Sultan Alâeddin'in adıyla tanınmakta ise de Kâtip Çelebi, Konya'da Kılıcarşan'ın yaptırdığı bir köşk bulunduğunu bildirmiş, 1907'de Konya kitâbelerini yayımlayan J. H. Löytved de burada pencere etrafındaki çini kitâbede Kılıcarşan'ın adının okunduğunu be-

lirtmiş ve bunun ancak IV. Kılıcarşan (1249-1266) olabileceğini iddia etmiştir. Sonraları Max van Berchem ise yazıdaki "izzü'd-dünyâ ve'd-dîn" ifadesine dayanarak bâninin II. Kılıcarşan (1155-1192) olması gerektiğini ileri sürmüştür (bk. Sarre, *Der Kiosk von Konia*, s. 37). Buradaki çinilerin teknik özelliklerini göz önünde tutan F. Sarre gibi Abdülkadir Erdoğan, Mehmet Önder ve Oktay Aslanpa da bânisinin II. Kılıcarşan olması gerektiği görüşünü benimsemişlerdir. 1648'de Konya'ya gelen Evliya Çelebi, İzzeddin Kılıcarşan'ın 569'da (1173-74) Konya Kalesi'ni yaptırdığını ve bu arada Eyvân-ı Kısra'yı andıran kemerli büyük bir köşk ve divanhane inşa ettirdiğini bildirmektedir. Ancak yine Evliya Çelebi'nin ifadesine göre, zelzeleden yıkılan bu köşkü Alâeddin Keykubad tamir ettirmiş ve böylece buraya Sultan Alâeddin'in adı verilmiştir. Selçuklular'dan sonra Karamanoğulları tarafından da kullanılan köşk, XVII. yüzyıla kadar Osmanlı beylerbeyilerine ikametgâh olmuş, fakat bu yüzyıl içinde terk edilmiştir. Çevresinde bulunan sarayın taşlarının alınmaması için 1083'te (1672-73) bir ferman çıkmıştır. Ch. Texier, XIX. yüzyıl başlarında da köşkün harap halde olduğunu yazmaktadır. Birçok süsleme unsurları ile yüzyılın başlarında hâlâ ayakta duran bu çok değerli Türk sanat ve tarih anıtı, ne yazık ki bakımsızlıktan kısmen çökmüş, sonra da 1905-1908 yılları arasında, yapılan itirazlara rağmen, Konya Valisi Cevad Bey'in emri ile yıktırılmıştır.

Alâeddin Köşkü, Konya'nın ortasında yükselen ve Alâeddin tepesi denilen hö-

Alâeddin Köşkü'nün kalıntıları - Konya

yüğü çeviren Selçuklu devri surlarının bir burcu üzerine oturtulmuştu. Etrafında ve surların iç tarafında Alâeddin Camii'ne doğru Selçuklu sarayının diğer binaları ve bahçelerinin yer aldığı muhakkaktır. Köşk bu sarayın cihannümâ* sı durumunda idi. Alâeddin Camii'nin kuzeyindeki yamaçta bulunan bu yapı, 1835'te Texier'nin çizdiği resimden anlaşıldığına göre, daha o vakit de harabe halinde olmakla beraber bütünlüğünü ve tezyinatını koruyordu. 1907 yılında köşk ve altındaki burcun büyük kısmı yıktırılmış, kalıntısının bir bölümü de zamanla yok olmuştur. 1961'de burada evvelce yapı olduğunu gösteren şekilsiz, kerpiç bir iç dolgu, betondan garip bir sundurma ile örtülerek güya korunmaya alınmıştır.

Konya surlarının pek çok yerinde olduğu gibi, köşkün kaidesini teşkil eden kesme taş kaplı burcun alt tarafında iki niş içine yerleştirilmiş oturur vaziyette birer aslan heykeli vardı. Bunlardan biri 1908'de İstanbul'a müzeye getirildi. Kare burcun üst tarafında her cephede dışarı taşkın üçer konsol bulunuyordu. Mukarnaslarla süslenen bu konsolların aralarında çini ile yapılmış geometrik süsleme vardı. Bu konsollar burcun üstündeki ve tek mekândan ibaret köşkün evvelce etrafını çeviren bir balkon taşıyordu. Kare planlı köşk ise şehre bakan tarafta sivri kemerli geniş bir açıklık ile bu balkona geçişi sağlıyor, yan cephelerde ikişer pencere bulunuyordu. Cami tarafındaki cephe evvelce yıkıldığından, ne biçimde olduğunu tam olarak anlamak mümkün değildir. Herhalde köşke esas saraydan geçişi sağlayan bir bağlantı mekânı ile belki de bir merdivenin bulunduğu düşünülebilir. Köşkün şehre bakan cephesinde üstte yine iki konsol vardı. Bunlar balkonu da ör-

ten geniş ahşap bir saçağı taşıyordu. Anlaşıldığına göre yapının üstü piramit biçiminde ahşap bir çatı ile örtülü idi.

Köşkün dış ve iç duvarları çini ve alçı bezemelerle kaplanmıştı. Balkona açılan sivri kemeri çerçeveleyen bir yazı şeridinde, lâcivert üzerine beyaz kabartma harflerle Kılıcarslan adına kitâbe uzanıyordu. Sivri kemerle yazı arasındaki üçgenleri sekizgen ve yıldız biçiminde çiniler süslüyordu. Bunların sekizgen şeklinde olanlarında insan tasvirleri vardı. Nitekim bir tanesinde bir süvari görülmektedir. İçeriye ait çiniler ise genellikle yıldız biçiminde olup, bunlarda "minaî" tekniğinde işlenmiş, bağdaş kurmuş halde karşılıklı oturan, çalgı çalan insanlar veya kanatlı aslan (sîmurg ?) tasvirleri yer alıyordu. Bu çinilerden biri kısmı Almanya, Fransa, İsveç ve Amerika'daki müze ve koleksiyonlara gitmiştir. Çini satırları etrafında şerit halinde dolaşan alçı (mermer tozu) kabartmalarda ise çeşitli süs motiflerinden ve zencereklerden başka, koşuşan av hayvanları ile onları kovalayan av köpekleri, at üstünde ejderlerle çarpışan kahramanlar, çeşitli hayvanlar ve kuşlar vardı. Bu süslemelerden bazı parçalar bugün Berlin, Paris ve İstanbul'daki müzelerdedir. Texier'nin çizdiği bir resim bütün mukarnasların içlerinin bile renkli alçı süslemeler ile dolu olduklarını göstermektedir. Konya'dan Berlin'e götürülen çok ufak ve üzerinde renkli motifler bulunan bir tahta parçası da büyük bir ihtimalle bu köşkün ahşap aksâmına aittir. 1941'de yapılan bir kazıda bulunan çiniler ise şimdi Konya Müzesi'ndedir.

Anadolu'da Selçuklu Türkleri'ne ait bu çok güzel ve değerli sanat eserinin tahribi, medeniyet tarihimizde yeri dolurulamayacak bir kayıptır.

Alâeddin Köşkü kalıntılarını ve Alâeddin Camii'ni gösteren bir gravür (Ch. Texier, *Description de l'Asie Mineure*, Paris 1839-1849, s. 100)

BİBLİYOGRAFYA :

- Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 19; Ch. Texier, *Description de l'Asie Mineure*, Paris 1839-49, s. 100, 496-499; a.m.f., *Asie Mineure*, Paris 1862, s. 662, levha 32; a.m.f., *Küçük Asya* (trc. Ali Suad), İstanbul 1339, III, 204-205; F. Sarre, *Reise in Kleinasien*, Berlin 1896, s. 45-46; a.m.f., *Konia, Seldschukische Baudenkmaler*, Berlin 1921; a.m.f., *Der Kiosk von Konia*, Berlin 1936, s. 37; a.m.f., *Konya Köşkü* (nşr. ve trc. Şerafettin Uzlu), Ankara 1967; J. H. Löytved, *Konia: Inschriften der Seldschukischen Bauten*, Berlin 1907, s. 56-57; Mehmet Önder, *Mevlânâ Şehri Konya*, Konya 1962, s. 161-164; İ. Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964, s. 179-184; Oktay Aslanapa, *Turkish Art and Architecture*, London 1971, s. 162; a.m.f., *Türk Sanatı*, İstanbul 1973, II, 174; G. Mendel, "Le Palais des Sultans Seldjoukides a Konia", *Bulletin de l'Art Ancien et Modern*, Paris 1907, s. 183; J. Strzygowski, "Der Kiosk von Konia", *Zeitschrift für Geschichte der Architektur*, I, Berlin 1907, s. 3-9; Hamdizade Abdülkadir [Erdoğan], "Alâeddin Köşkü", *Babalık*, Konya 29 Kasım 1914; M. Akok, "Konya Alâeddin Köşkü", *TELD*, XI, İstanbul 1968, s. 47-73.

SEMÂVİ EYİCE

ALÂEDDİN MUHAMMED TEKİŞ

(bk. TEKİŞ, Alâeddin).

ALÂEDDİN es-SEMERKANDİ

(bk. SEMERKANDİ, Alâeddin).

ALÂEDDİN es-SEMERKANDİ

(علاء الدين السمركندي)

Bahrü'l-`ulûm adlı Kur'an tefsiriyle tanınan âlim (bk. BAHİRÜ'L-ULÛM).

ALÂEDDİN et-TRABLUSİ

(bk. TRABLUSİ, Alâeddin).

ALÂEDDİN et-TÜRKMÂNİ

(bk. İBNÜ't-TÜRKMÂNİ, Alâeddin).

ALÂİ

(العلائی)

Ebû Saîd Salâhuddîn Halîl b. Keykeldî (ö. 761/1359)

Şamlı muhaddis ve fakih.

Türk asıllı bir asker çocuğu olarak Dımaşk'ta doğdu (694/1295) ve orada büyüdü. On yaşında iken hadis dinlemeye başladı. Tahsil için Kudüs, Mekke, Mısır